

ГНІЗДУВАННЯ ХАТНІХ ГОРОБЦІВ (*PASSER DOMESTICUS*) У КУЛЕПОДІБНИХ ГНІЗДАХ НА ДЕРЕВАХ У РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В.П. Ільчук

Українське товариство охорони птахів; вул. Басівкутська, 25, м. Рівне, 33025, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Basivkutska str. 25, Rivne, 33025, Ukraine
✉ v.ilchuk@ukr.net

Breeding of House Sparrows (*Passer domesticus*) in globular nests in trees in Rivne region (West Ukraine). - V.P. Ilchuk. - *Avifauna of Ukraine*. 5. 2014. - Open located globular nests of sparrows are very rare in Ukraine. Several cases of such nesting in villages of Rivne region are described. Majority of the nests were built in crones of wild pears and pyramidal poplars. [Ukrainian].

Key words: nest location, measurements, colony.

Відкрито збудовані кулеподібні гнізда горобців зустрічаються в Україні рідко. Описано кілька випадків такого гніздування в селах Рівненської області. Більшість гнізд були збудовані на грушах-дичках і пірамідальних тополях.

Ключові слова: розміщення гнізда, розміри, колонія.

Гніздування хатнього (*Passer domesticus*) та польового (*P. montanus*) горобців у природних кулеподібних гніздах на деревах стало дуже рідкісним явищем. Знахідки таких гнізд трапляються нечасто (Бокотей, 1996). Бракує про такий спосіб гніздування й інформації в науковій літературі. У даній роботі наведені дані про знахідки кулеподібних гнізд на території Дубровицького та частково інших районів Рівненської області. Матеріал зібрано протягом 1995–2013 рр. Використані також неопубліковані спостереження В.О. Новака на території Рівненської області з 1980 р. до середини 1990-х рр.

Знайдені кулеподібні гнізда хатніх горобців мали округлу форму і зовні виглядали неохайними. Діаметр гнізда в середньому становив 28 см, діаметр льотка – 3 см. Для будівництва гнізд птахи здебільшого використовували кореневища пирію, а також стебла трав, мотузки, целофан. Гніздова камера була добре утеплена пташиним пір'ям та пухом. Стінки гнізда досить товсті та щільні. Навіть після тривалих холодних дощів у них було тепло й сухо.

Найбільша кількість гнізд хатніх горобців на деревах була відмічена в с. Осова. У 1995–1997 рр. тут існувало кілька колоній. У 1996 р. така колонія знаходилася на груші-дичці, що росла перед порогом хати одного з господарств за 200 м від краю села. Навесні під час першої кладки на дереві було три заселених гнізда. Перше гніздо птахи почали будувати у другій половині квітня. 8.05 у ньому було відмічено повну кладку з 4 яєць, а 15.05 у гнізді вже були дводенні пташенята. У цей час ще кілька пар хатніх горобців мали гнізда під стріхою будинку. Птахи почали будувати їх у кінці березня,

а 20.04 вони вже вигодовували пташенят. У липні того ж року на груші налічувалося 5 гнізд. 4.07 у трьох гніздах були яйця, четверте було повністю збудоване, але без кладки, а п'яте лише будувалося. Збільшення кількості гнізд у колонії напевно відбулося за рахунок пар, які припинили гніздитися під стріхою та перемістилися на дерево. Гнізда на дереві були розташовані хаотично, окремо одне від одного, на висоті 6–10 м. Вони розміщувалися на бокових скелетних гілках на відстані 1–3 м від стовбура. У 1997 р. на цій груші загніздилася лише одна пара горобців. Вперше птахи почали будувати гніздо 9.04, та майже одразу припинили будівництво. 18.05 пара горобців знову приступила до будівництва гнізда, цього разу птахи добудували його і відклали яйця. Протягом гніздового періоду на дереві було почато будівництво ще кількох гнізд, але вони так і залишилися не завершеними. У 1998 р. господарі садиби обрізали верхівку дерева та підкоротили гілля, після чого горобці припинили гніздитися на груші. Під стріхою вони продовжували селитися і в наступні роки.

За 100 м від цієї колонії по інший бік вулиці росла вільхово-березова посадка довжиною 150 м, що простягалася до кінця села. У ній у 1995–1996 рр. на чотирьох пірамідальних тополях гніздилося до 5 пар горобців. У 1997 р. ці дерева були зрізані.

На вулиці, де існували описані вище колонії, в 1995–2013 рр. щороку відмічалося гніздування окремих пар хатніх горобців у фруктових садах. Здебільшого з року в рік птахи трималися на одній території, будуючи гнізда виключно на грушах-дичках. На ділянці вулиці довжиною 500 м гніздилися 1–3 пари. У 2011 р. на одній із таких груш утворилася колонія з 3 гнізд, а у 2013 р. 3 гнізда було на іншому дереві, в усі інші роки спостережень на цих деревах зустрічалися лише поодинокі гнізда. У колоніях гнізда розташовувались переважно на краях бічних гілок за 3–5 м від стовбура на висоті 6–12 м.

У 1995–2013 рр. гніздування горобців на деревах реєструвалося також у центрі села. Тут навколо Будинку культури росло кілька рядів пірамідальних тополь, на яких іноді зустрічалися кулеподібні гнізда. Вони були виявлені вже після закінчення гніздового періоду, тому залишилося невідомим, якому виду горобців ці гнізда належали.

В інших селах Дубровицького району було відмічено два випадки гніздівлі горобців на деревах. 27.05.2006 р. в с. Лютинськ виявлене гніздо хатнього горобця на звичайній сосні на подвір'ї школи. Воно було розташоване в лапах бокової гілки за 3 м від стовбура на висоті близько 6 м. На час виявлення у гнізді були пташенята, яких активно годували батьки. Восени 2006 р. кулеподібне гніздо на дереві було знайдене в с. Бережниця. Воно знаходилося на груші-дичці, що росла біля контори лісництва, на висоті 7 м. Вид птаха залишився невідомим.

4.04.2010 р. в с. Тараканів Дубенського району спостерігалось будівництво гнізда хатніми горобцями на аличі. Воно було наполовину збудоване,

птахи активно носили будівельний матеріал. Розміщувалося гніздо в розвилці вертикально ростучої гілки на висоті 7–8 м.

29.10.2011 р. в с. Кідри Володимирецького району та 7.10.2012 р. у с. Рідкодуби Дубенського району було знайдено по одному кулеподібному гнізду. У с. Кідри гніздо розміщувалося в розвилці верхівки крони сливи, в с. Рідкодуби – на краю бічної гілки груші на висоті близько 10 м. В обох випадках вид птаха залишився невідомим.

За даними В.О. Новака (особ. повід.), з 1980 р. до середини 1990-х рр. колонія хатніх горобців знаходилася на старій груші-дичці в с. Мальована Млинівського району. Кількість гнізд у колонії коливалася в різні роки від 2 до 5. Птахи гніздилися на груші до того часу, поки дерево не зрізали. А 5.05.1990 р. в с. Мальована В.О. Новаком було знайдено гніздо хатнього горобця з кладкою на чорній тополі в лісосмузі, що росла навколо тваринницької ферми. Гніздо розміщувалося на висоті 6 м.

Як показують спостереження, при виборі дерев для гніздування хатні горобці віддають перевагу грушам-дичкам і пірамідальним тополям. За даними А.А. Бокотея (1996), вони розташовували свої кулеподібні гнізда також на цих деревах. Рідше горобці оселяються на аличі, сливі, звичайній сосні, чорній тополі. Пов'язано це, очевидно, з тим, що крони цих дерев є найбільш зручними для розташування досить громіздких горобиних гнізд. У кронах тополь гнізда розміщені так, що вертикально ростучі гілки огорожують їх із кількох боків, не дозволяючи хилитися чи падати. На грушах гнізда розміщуються в гушавині товстих скелетних гілок та майстерно переплітаються з короткими плодовими гілочками і листям, що відростає від них. Горобці використовували одне й те ж гніздо протягом усього гніздового сезону, лише дещо його ремонтуючи. Причому птахи могли використовувати гніздо повторно навіть у випадку загибелі пташенят. В одному з гнізд у пари горобців через невідоме захворювання загинув весь виводок. Тоді птахи викинули мертвих пташенят із гнізда та зробили нову кладку.

Спостереження за ходом гніздування горобців показали, що птахи, які оселялися на деревах, починали будувати гнізда дещо пізніше від тих, що займали ніші. Коли лише починалося будівництво гнізд на деревах, у пар під стріхами часто вже були пташенята. Така затримка строків гніздування може бути пов'язана з вегетативним розвитком рослин – птахи чекали, коли на деревах почне з'являтися листя.

Причиною того, що горобці стали будувати відкриті гнізда, може бути нестача придатних для гніздування місць на будівлях та в дуплах.

Подяки

Автор щиро вдячний В.О Новаку за можливість використання його неопублікованих спостережень.

ЛІТЕРАТУРА

Бокотей А. А. (1996): Про способи гніздування хатнього горобця. - Беркут 5 (2): 173.

НОВИЙ ВИПАДОК МАСОВОЇ МІГРАЦІЇ ЗВИЧАЙНОГО КАНЮКА (*BUTEO BUTEO*) НА ПІВДНІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А.І. Статива

Українське товариство охорони птахів; вул. Гагаріна, 29, с. Підставки, Липоводолинський р-н, Сумська обл., 42535, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Gagarin str., 29, Pidstavky, Lypova Dolyna district, Sumy region, 42535, Ukraine
✉ astat70@mail.ru

New case of mass migration of Buzzards (*Buteo buteo*) in the south of Sumy region. - A.I. Stativa. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - 468 migrating Buzzards were registered during 3 hours and 15 minutes near the village of Pidstavky (50.51 N, 34.09 E) on 15.10.2011. 87.4% of birds used for flight upward flows near zone of cumulus clouds. [Ukrainian].

Key words: weather, number, flock, height of migration.

15.10.2011 р. внаслідок зміни погодних умов зареєстрована незвичайно активна міграція канюків. протягом 3 год. 15 хв. спостережень пролетіло 468 птахів.

Ключові слова: погода, чисельність, зграя, висота міграції.

Уперше масовий проліт звичайного канюка (*Buteo buteo*) на півдні Сумщини спостерігався нами 21.10.2007 р. біля с. Підставки Липоводолинського району (50.51 N, 34.09 E), коли за 8 год. і 10 хв. спостережень тут пролетіло 472 птахи (Статива та ін., 2008). Ще один такий випадок зафіксовано в цьому ж пункті 15.10.2011 р.

Вранішня погода того дня не сприяла міграції: була щільна низька хмарність, часом мряка. Однак близько 12-ї год. зі слабким північним вітром почалося швидке прояснення і незабаром, о 12¹⁵, з'явилася перша партія мігрантів. Канюки рухалися фронтом поодиночі або групами з 5 і 8 особин слідом за суцільною хмарністю, що віддалялася в південному напрямку. Висота польоту становила 50–150 м. Інтенсивність міграції поступово спадала. Всього за першу годину спостережень відмічено 20 пролітних канюків.

Друга хвиля міграції розпочалася о 14²⁰ прольотом групи з 34 птахів на висоті 250–350 м. У цей час із заходу почала поширюватися зона купчастої хмарності. Вздовж східного краю цих хмар протягом наступної години відбувався інтенсивний рух мігруючих канюків. Спочатку пролетіла щільна зграя з 67 птахів. Наступні мігранти летіли поодиночі чи групами по 3–5 особин на